Przegląd Kościelny

Nr. 10. Poznań, 6 Września 1883. Rok V.

„PRZEGLĄD KOŚCIELNY" wychodzi co tydzień w czwartek. — Przedpłata kwartalna wynosi na całe Niemcy 3 m., dla Galicyi i Austryi 1½ flor., w innych krajach cena prenumeracyjna z doliczeniem odnośnego portoryum. — Biuro redakcyi przy ulicy Seminaryjskiej Nr. 2. — Rękopisma nadsyłane Redakcyi, jeśli nie zostaną zużyte, zwracają się na żądanie. — Listy do Redakcyi winny być frankowane.

Papież Leon XIII o studyach historycznych.

Dilectis Filiis Nostris S. R. E. Cardinalibus Antonino De Luca Vice Cancellario S. R. E., Ioanni Baptistae Pitra Bibliothecario S. R. E, Iosepho Hergenroether Tabulariis Vaticanis Praefecto.

LEO PAPA XIII.

(Dokończenie).

Interim tamen vix credibile est quam sit capitale malum historiae famulatus servientis partium studiis et variis hominum cupiditatibus. Futura quippe et non magistra vitae neque lux veritatis, qualem esse oportere veteres iure dixerunt, sed vitiorum assentatrix et ministra corruptelae: idque praesertim hominibus adolescentibus, quorum et mentes opinionum implebit insania, et animos ab honestate modestiaque deflectet. Percutit enim historia magnis illecebris praepropera ac fervida iuvenum ingenia: oblatam antiquitatis effigiem et illas imagines virorum, quos velut ad vitam revocatos in conspectu narratio ponit, amplexantur cupide adolescentuli et altius in animo retinent ad diuturnitatem insculptas. Itaque hausto semel a teneris annis veneno, vix aut ne vix quidem ratio quaeretur remedii. Neque enim illa est satis vera spes, futurum ut aetate sapiant rectius, dediscendo quod ab initio didicerint: propterea quod ad historiam penitus et considerate pertractandum pauci sese dedunt: maturiore autem aetate, in consuetudine vitae quotidianae plus fortasse offendent confirmandis quam corrigendis erroribus loci.

Quamobrem permagni refert huic occurrere tam praesenti periculo, et omnino videre ne diutius in materiam ingentis publice privatimque mali ars historica, quae tantum habet nobilitatis, traducatur. Viri probi, in hoc disciplinarum genere scienter versati, animum adiiciant oportet ad scribendam historiam hoc proposito et hac ratione, ut quid verum sincerumque sit appareat, et quae congeruntur iam nimium diu in Pontifices romanos iniuriosa crimina docte opportuneque diluantur. Ieiunae narrationi opponatur investigationis labor et mora: temeritati sententiarum prudentia iudicii: opinionum levitati scita rerum selectio. Enitendum magnopere, ut omnia ementita et falsa, adeundis rerum fontibus, refutentur; et illud in primis scribentium obversetur animo, *primam esse historiae legem ne quid falsi dicere audeat: deinde ne quid veri non audeat; ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis.* Est autem in scholarum usum confectio commentariorum necessaria, qui salva veritate et nullo adolescentium periculo ipsam artem historicam illustrare et augere queant. Cuius rei gratia, perfectis semel maiore mole operibus ex fide monumentorum quae habentur certiora, reliquum erit capita rerum ex illis operibus excerpere litterisque mandare dilucide et breviter: causa quidem minime difficilis, sed quae non minimos habitura est usus, ideoque dignissima, in qua vel excellentium ingeniorum elaboret industria.

Non est autem huiusmodi palaestra intractata et nova: immo vero est summorum virorum non paucis impressa vestigiis. Siquidem rem historicam, sacris quam profanis rebus veterum iudicio propiorem, studiose Ecclesia vel ab initio coluit. Per medias illas quae in exordia christiani nominis incubuere cruentas procellas, complura acta et rerum monumenta incolumia conservata sunt. Itaque cum pacatiora tempora illuxissent, florere in Ecclesia studia historicorum coepere: Oriensque et Occidens doctos labores in eo genere vidit Eusebii Pamphili, Theodoreti, Socratis, Sozomeni, aliorum. Et post imperii romani occasum, quod humanioribus artibus ceteris, id et historicae usuvenit, ut nusquam nisi in monasteriis perfugium, nec fere alios, praeter Clericos, cultores nancisceretur: ita plane ut, si sodales religiosi de scriptitandis annalibus minus cogitavissent, notitiam prope nullam ne rerum quidem civicarum longo temporis intervallo haberemus. Ex recentioribus vero commemorare duos illos satis est, quos nemo superavit, Baronium et Muratorium. Prior enim virtutem ingenii sui subtilitatemque iudicii incredibili eruditione cumulavit: alter vero quamvis in eius scriptis *multa reperiantur censura digna**), tamen ad res vicesque italicas illustrandas tantam vim congessit monumentorum, ut nemo maiorem. Iis vero plures annumerari facile possent et clari et magni, quos inter pergratum recordari Angelum Maium, amplissimi Ordinis vestri decus et ornamentum.

Artem ipsam historiae philosophicam magnus Ecclesiae doctor Augustinus princeps omnium excogitavit, perfecit. Ex posterioribus qui in hac parte quiddam sunt memoria dignum consecuti, Augustino ipso usi sunt magistro et duce, ad cuius commentata et scripta ingenium suum diligentissime excoluerunt. Qui contra a vestigiis tanti viri discessere, eos error multiplex a vero deflexit, quia cum in itinera flexusque civitatum intenderent animum, vera illa scientia causarum, quibus res continentur humanae, caruerunt.

Igitur si de disciplinis historicis optime omni memoria Ecclesia meruit, mereat et in praesens: praesertim quod ad hanc laudem ipsa ratione impellitur temporum. Etenim cum hostilia tela, uti diximus, potissimum ab historia peti soleant, oportet ut aequis armis congrediatur Ecclesia, et qua parte oppugnatur acrius, in ea sese ad refutandos impetus maiore opere muniat.

Hoc consilio alias ediximus, ut tabularia Nostra praesto essent, quantum potest, religioni et bonis artibus provehendis: hodieque similiter decernimus, ut adornandis operibus historicis, quae diximus, opportuna ex Bibliotheca Nostra Vaticana pateat supellex. Nihil dubitamus, dilecti filii Nostri, futurum ut vestri auctoritas officii vestrorumque opinio meritorum facile vobis adiungat viros doctos, in historia scribendique arte exercitatos, quibus recte possitis pro singulorum facultate suum cuique assignare opus, certis tamen legibus auctoritate Nostra sanciendis. Quotquot vero studium operamque suam vobiscum in hanc causam collaturi sunt, erecto bonoque animo esse iubemus et singulari benevolentia Nostra confidere. Res quippe agitur digna studiis patrocinioque Nostro: in qua sane spem utilitatis plurimam collocamus. Nam firmis ad probandum argumentis cedat necesse est opinionis arbitrium: conatusque adversus veritatem

---

*) Benedictus XIV Epist. *ad Supremum Hispaniae Inquisitorem,* 31 iulii 1748.

diu susceptos ipsa tandem per se superabit et franget veritas, quae obscurari aliquandiu potest, extingui non potest.

Atque utinam quamplurimi excitarentur veri investigandi cupiditate, et inde utilia ad recordationem documenta caperent. Clamat enim quodammodo omnis historia, Deum esse qui rerum mortalium varios perpetuosque motus providentissime regit eosque vel invitis hominibus ad Ecclesiae suae incrementa transfert. Item e dimicationibus illataque vi Pontificatum romanum semper evasisse victorem: oppugnatores eius, deiectos de spe, suam sibi perniciem comparavisse. Neque minus aperte historia testatur quid sit de Urbe Roma iam inde ab origine sua provisum divinitus: scilicet ut domicilium sedemque perpetuo praeberet beati Petri successoribus, qui hinc tamquam e centro universam christianam rempublicam nullius obnoxii potestati gubernarent. Cui quidem divinae providentiae consilio nemo est repugnare ausus, quin serius ocius inania coepta senserit.

Haec sunt, quae tamquam in illustri posita monimento intueri licet, undeviginti saeculorum confirmata testimonio: nec absimilia censendum futura quae reliquum afferet tempus. Nunc quidem praevalentes hominum sectae, Deo et Ecclesiae suae inimicorum, omnia in Pontificem romanum hostilia audent, compulso in ipsam eius sedem bello. Qua re hoc contendunt, debilitare vires sacramque potestatem romanorum Pontificum comminuere; immo Pontificatum ipsum, si fieri posset, extinguere. Quae hic post expugnationem Urbis acta sunt, quaeque etiamnum aguntur, nihil dubitare sinunt, quid in animo habuerint qui sese ad novas res architectos et duces praebuerunt. Ad hos accessere non eodem fortasse consilio plurimi, quos nimirum constituendae augendaeque reipublicae studium cepit. Ita numerus crevit decertantium cum Apostolica Sede, et romanus Pontifex in eam miserere conditionem deiectus, quam gentes catholicae concorditer deflent. Illis tamen nihil sane melius incoepta succedent, quam ceteris ante eos eodem proposito, audacia pari. Ad Italos vero quod attinet, vehemens istud cum Apostol. Sede certamen, iniuria et temere susceptum, caput est ingentium domi forisque damnorum. Ad alienandos multitudinis animos, adversari quidem Pontificatus dictus est rebus italicis; sed incriminationem iniquam ac stultam ea ipsa, quae supra commemoravimus, satis convincunt. Idem vero, sicut antea omni memoria, ita in posterum non nisi prosperus et salutaris futurus est italicis gentibus: propterea quod haec eius est constans immutabilisque natura, bene mereri et prodesse in omnes partes. Quamobrem non est virorum rationibus publicis bene consulentium maximo isto beneficiorum fonte Italiam prohibere: nec dignum italis hominibus causam suam cum iis communicare, qui nihil aliud quam Ecclesiae perniciem meditantur. Simili modo nec expedit nec prudens consilium est cum ea potestate confligere, cui perpetuitatis est sponsor Deus, historia testis: quam ut toto orbe catholici religiose verentur, ita eorum interest, esse omni ope defensam: quamque ipsam principes rerum publicarum et agnoscant et plurimi faciant necesse est, his praesertim tam trepidis temporibus, cum fundamenta ipsa, quibus hominum nititur societas, propemodum vacillare videantur. Omnes igitur, in quibus est vera patriae caritas, si saperent et vera viderent, in eo maxime deberent studium curamque ponere, ut amoveantur funesti huius dissidii causae, et Ecclesiae catholicae tam aequa postulanti ac de iuribus suis sollicitae ea, qua par est, ratione satisfiat.

Ceterum nihil magis optamus, quam ut ea, quae commemoravimus, sicut litterarum monumentis consignata sunt, ita animis hominum penitus adhaerescant. Hanc ad rem vestrum, dilecti filii Nostri, quanto maiorem potestis sollertiam industriamque conferre. Quo autem vester et eorum, qui vobis navabunt operam, magis fructuosus sit labor caelestis patrocinii auspicem vobis illisque universis Apostolicam Benedictionem peramenter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die XVIII Augusti, Anno MDCCCLXXXIII, Pontificatus Nostri Anno Sexto.

Leo PP. XIII.

O ekskomunikach.

(Ciąg dalszy).

III. Skutki ekskomuniki.

Jakież są wspólne dobra, których ekskomunika pozbawia? Teologowie katoliccy, aby tym lepiéj wykazać zjednoczenie społeczne pomiędzy Chrystusem Panem, głową Kościoła a członkami tegoż Kościoła, jako też spójnią członków pomiędzy sobą, przyrównują najczęściéj Kościół ten do ciała moralnego, do osoby moralnéj jednéj, najzupełniéj świętéj[1]). To podobieństwo jest pod każdym względem zgodne z ideą, jaką nam daje Zbawiciel w ewangelii św. Jana XV, 4: „Manete in me et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite. sic nec vos..... si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes et arescet.“ Jest to teorya socyalna jedności głowy z członkami, i członków pomiędzy sobą, uzupełniona przez ideę rozdziału, zerwania, gdy dobro publiczne tego wymaga. System ten przeniesiony na pole prawa dopomoże nam do jasnego przedstawienia skutków ekskomuniki, ze względu na korzyści, jakich pozbawia winnego.

I rzeczywiście, w téj osobie moralnéj, pod któréj symbolem Kościół nam się przedstawia, jest dusza i ciało, część widzialna i niewidzialna, zważywszy, że Kościół jest bezwątpienia społeczeństwem widzialnem, którego jednak węzły są przedewszystkiem duchowe; skutkiem czego znajduje w nim wierny korzyści, płynące z téj podwójnéj natury: dobra duchowe i doczesne. Co więcéj te dobra duchowe mogą być uważane z podwójnego punktu widzenia: jako bezpośrednie stosunki niewidzialnéj głowy Kościoła, samego Jezusa Chr. z duszą wierną, lub też jako stosunki łask i dobrodziejstw, powierzonych przez Chrystusa Kościołowi jako s p o ł e c z e ń s t w u: łask i dobrodziejstw, które Kościół rozdzielać może dowolnie pomiędzy swych członków. Owoż trojaka kategorya dóbr należących do dzieci św. Kościoła.

W pierwszéj kategoryi znajdują się: wiara, nadzieja, miłość, sprawiedliwość wewnętrzna lub łaska uświęcająca, które tworzą związek bezpośredni duszy stworzonéj z Bóstwem. Bo wedle nauki Soboru Tryd. (sess. VI c. 16): „Christus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, *in ipsos justificatos* jugiter virtutem influit.“ Ztąd wypływa, że te dobra stanowią osobną sferę pomiędzy stworzeniem a Stwórcą, że tylko sam grzech śmiertelny, wnosząc rozstrój w te najściślejsze stosunki, może zerwać po części tę spójnią miłosierną: wiara i nadzieja mogą uchronić się od rozbicia, lecz węzły miłości są rozerwane. Z tego wyjaśnienia wypływa jeszcze nadto, że cenzury duchowne, jako pochodzące z pozytywnego prawa ludzkiego, nie mogą pozbawiać tych dóbr, które zawisły wprost od samego Boga, a więc stoją po za wszelką juryzdykcyą kościelną. Może się zdarzyć, że chrześcianin klątwą obciążony, powraca do stanu łaski przez akt doskonałego żalu, chociaż pozostaje w odłączeniu od ciała Kościoła, gdy mimo najgorętszego pragnienia pojednać się z Kościołem nie jest mu podobnem; tak samo może winny być zwolniony od cenzur kościelnych, a jednak w oczach Boga pozostać związany łańcuchami grzechu[2]).

[1]) Perrone. *De locis theologicis* c. 2.

[2]) Dekretały tak się w tym przedmiocie wyrażają: „Vinculum, quo peccator ligatus est apud Deum, in culpae remissione dissolvitur: illud autem, quo ligatus est apud Ecclesiam, cum sententia remittitur, relaxatur; quod in suscitatione Lazari sermo evangelicus manifestat, quem prius Dominus suscitavit, et Apostolis praecepit postmodum solvere suscitatum: Unde quantumcumque se quis, juramento praestito, quod Ecclesiae mandato pareret, humiliare curaverit; quantumcumque poenitentiae signa praecesserint, si tamen morte praeventus absolutionis non potuerit beneficium obtinere, *quamvis absolutus*

Do drugiéj kategoryi należą dobra powierzone Kościołowi jako zorganizowanemu społeczeństwu: dobra zależne od wolnéj dyspozycyi naczelników Kościoła, którzy pod kierownictwem i natchnieniem Ducha św. regulują ich użycie. I tak od woli Kościoła zależy, czy modły swe publiczne ofiarować chce za tę lub ową potrzebę, za tę lub ową osobę; ma moc upoważnić jednego ze swych sług do udzielania Sakr. św., jak też może z powodów słusznych zabronić mu czynności duchownych; może wiernym, których uważa za godnych przypuścić do zaszczytu kościelnego pogrzebu, a tych, których za niegodnych uważa, od tego honoru wykluczyć: jednem słowem, odmówić może dóbr, któremi rozporządza, tak w życiu jak śmierci tym, których ze swéj społeczności wykluczył. Jak widzimy, są to wszystko akty Kościoła, jako społeczeństwa publicznego, mającego władzę do reprezentowania ciała wiernych. W konsekwencyi każdy wierny, uważany jako osoba prywatna, może za ekskomunikowanych ofiarować swe modły, jałmużny, pokuty; kapłan sam może w *memento* Mszy św. modlić się za nich w swojem własnem imieniu. Benedykt XIV idzie nawet daléj. Sądzi on, że kapłan, jako minister i przedstawiciel miłosierdzia Jezusa Chr. może aplikować *fructus sacrificii* za nawrócenie niektórych z nich: w każdym razie intencye swe winien aplikować wtedy jedynie w myśli, bez wymawiania jakiegokolwiek słowa, któreby akt jego wewnętrzny łączyło z obrzędem zewnętrznym Mszy św. „Existimo licere, modo nihil addatur in missa, quod solum *per intentionem sacerdotis* applicetur sacrificium, conversioni *aliquorum infidelium seu haereticorum:* id enim faciunt viri pii, quos reprehendere non possumus, nec extat Ecclesiae prohibitio.“ (In brevi *Ex quo* 23). Z tych zasad wypływa, że wyklęci są jedynie wykluczeni od udziału w skarbie wspólnym, publicznym Kościoła. Dobra te klasyfikują teologowie i kanoniści na 7 głównych działów:

1. Modlitwy i suffragia communia, ofiarowywane przez Kościół za wiernych. Wyklęci nie mają tu żadnego udziału na mocy cap. *A nobis* 28 De sent. Excom. Co do *non tolerati* pewną jest rzeczą, że aplikacya bezpośrednia tych suffragiów jest niedozwoloną i nieważną. Co do *tolerati* autorzy nie są zgodni pomiędzy sobą; jedni opierając się na ekstrawag. *Ad Evitanda*, są zdania, że modły wspólne mogą być dla nich pożyteczne, lecz Suarez, Bellarmin i cały zastęp autorów pierwszorzędnych odrzucają tę opinią.

2. Przyjmowanie Sakramentów św., które Kościół administruje za pośrednictwem swych kapłanów tym, co ich żądają. Wyklęty pozbawiony jest Sakr. św. według wyrzeczenia prawa: „minore excommunicatione ligatus..... a participatione sacramentorum quae in receptione consistit, remotus est“ (Cap. *Si celebrat*, 10 de Clerico Excommunic.) Tym więcéj obciążony ekskomuniką większą odsunięty jest od Sakram św. Skutkiem tego tak ekskomunikowani, co przystępują do Sakr. św., jak i kapłani im administrujący popełniają świętokradztwo. Kilka jednak zastrzeżeń należy pod tym względem poczynić. Jeśli spowiednik zna ekskomunikowanego tylko z spowiedzi, dla tajemnicy nie może mu odmówić Sakramentu, choćby go prosił nawet potajemnie, „non posset illud denegare quantumvis occulte petenti extra tribunal poenitentiae.“ Jeśli ekskomunikowany należy do *tolerati*, sam tylko gwałci prawo boskie i ludzkie przyjmując Sakramenta, kapłan zaś administrujący grzeszy już nie przeciw prawu kościelnemu lecz bożemu, chyba żeby go tłomaczyła zupełnie dobra wiara. W razie gdy ekskomunikowany jest *non toleratus*, to kapłan gwałciłby nie tylko prawo boskie lecz i ludzkie, udzielając mu Sakr. św., a nadto popadłby w ekskomunikę, wyrzeczoną w konst. *Apost. Sedis* n. 17: „Clericos communicantes in divinis cum nominatim[1]) excommunicato a Romano Pontifice.“ Według orzeczenia św. Alfonsa[2]) opinia ogólna teologów uniewinia ekskomunikowanego tak *toleratum* jak *non toleratum*, któryby przystąpił do Sakr. św. propter ignorantiam invincibilem, z obawy przed śmiercią, niesławą lub znaczną szkodą. O. Ballerini przypuszcza, że obowiązek wielkanocnéj Komunii św. jest wystarczającym powodem do upoważnienia ekskomunikowanego do przyjęcia Sakr., lecz jedynie w razie takim, gdyby nie mógł znaleźć spowiednika, coby miał władzę go rozgrzeszyć[3]). Cenzury kościelne, mówi on, nie zobowięzują „tam rigide et cum tam gravi incommodo.“

3. Władza administrowania Sakramentów. Ztąd wyklęty, jeśli jest *toleratus*, może administrować ważnie wszystkie Sakramenta, w każdym razie administruje je *illicite* i nie bez grzechu ciężkiego, chyba gdyby wierni od niego tego żądali[4]). Lecz jeśli jest *non toleratus*, ani ważnie ani licite administrowałby Sakram. chociaż proszony, chyba żeby chodziło o Sakrament absolutnie potrzebny wiernym i nie było nikogo, ktoby im go mógł udzielić. „Si quem coegerit necessitas, ubi catholicum per quem accipiat (baptismum) non invenerit, et.... per *aliquem extra unitatem catholicam positum acceperit*, quod erat in catholica unitate accepturus.... non improbamus.“ Ztąd wypływa, że tylko gravis necessitas może upoważnić ekskomun. non toleratum do udzielenia Sakr. św.[5])

4. Udział w nabożeństwach i innych ceremoniach Kościoła: we Mszy św., w officium kanon., nieszporach uroczystych, procesyach i wszelkich ceremoniach publicznych z kościelnego ustanowienia. Z natury swéj wyklucza ekskomunika od współudziału w wszelkich dobrach wspólnych społeczeństwu wiernych, ztąd nawet eksk. *toleratus* grzeszy śmiertelnie, gdy przekracza ten zakaz. Nawet w dni, gdzie słuchanie Mszy św. jest obowiązkowem, nie może być na Mszy, chyba żeby uniknąć zgorszenia lub niesławy. Gdyby należał do *vitandi*, wyprosić go trzeba z kościoła; a gdyby nie chciał ustąpić, kapłan przerwać musi Mszą św. rozpoczętą, z wyjątkiem, gdyby już był przy kanonie. Jeśliby ekskomunikowany tylko przez kościół przechodził, lub modlił się na osobnem miejscu, mogą wierni słuchać daléj Mszy św., gdyż pomiędzy nimi a ekskomunikowanym nie byłoby właściwie żadnéj wspólności i związku. Ekskomunikowany może bywać na kazaniach, wykładach Pisma św., gdyż akty te nie stanowią służby Bożéj, również wolno mu używać wody święconéj, relikwii św., obrazów pobożnych, gdyż to są z jego strony objawy czci i szacunku, a nie zysk duchowych pożytków, których mu Kościół odmawia. Mimo ekskomuniki duchowny zobowiązany do officium odmawiać je winien; towarzysza do odmawiania tylko w razie konieczności przyjąć mu wolno, ztąd officium w chórze jest mu zakazane. Nie wolno mu święcić wody, palm itd., zakazane mu także prawić kazań; jeśli jest *toleratus*, może głosić słowo Boże na zaproszenie; wreszcie według kanonistów nie wolno mu używać inwokacyi „Dominus vobiscum“, jakkolwiek nie pod ciężkim grzechem.

5. Pogrzeb kościelny tj. obrządki św., modlitwy i polecenia, jakiemi zwykł Kościół czcić szczątki wiernych zmarłych. Według przepisów Kościoła odmówić należy pogrzebu kościelnego każdemu ekskomunikowanemu, w razie zaś gdyby go pochowano w święconéj ziemi, wydobyć go ztamtąd należy, jeśli można. Skutki płynące z pochowania ekskomunikowanego

---

apud Deum fuisse credatur, nondum tamen habendus est apud ecclesiam absolutus. (Lib. V tit. 39, de Sentent. Excomm. C. XXXIII. A Vobis).

[1]) *Nominatim excommunicati,* jak to zobaczymy poniżej, stanowią pierwszą kategoryą *non toleratorum*. — [2]) lib. 7 de Cens. n. 158. — [3]) De censuris n. 960 not. 2. — [4]) C. Apostolicae, De clerico excom. — [5]) Schmalzgrueber lib. 5 tit. 39. n. 145.

w ziemi święconéj są różne, według tego czy to był *toleratus*, czy *non toleratus*. W pierwszym razie cmentarz nie jest sprofanowany, gdyż przepisy cap. *Consuluisti* 7 de Consecr. Eccl. zastósowane są tylko do wyklętych *non tolerati*, na mocy bulli *Ad evitanda*. Klementyna *Eos qui*, de Sepultura, czyni wyraźnie tę różnicę. Co więcéj, jeśli wyklęty jest *toleratus*, pochować go można w ziemi święconéj, gdy okazywał znaki żalu; *non toleratus* musi wprzódy otrzymać absolucyą od cenzur, zanim go wolno po kościelnemu pochować. Duchowni, którzy świadomie i dobrowolnie wyprawili pogrzeb kościelny imiennie wyklętym, podpadają pod ekskomunikę większą według § 17 konst. *Apost. Sedis*: „Clerici scienter et sponte communicantes *in divinis* cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis, et *ipsos in officiis* recipientes.“ Duchowni, którzy zezwalają na pogrzeb kościelny wyklętych, jedynie ustępując przed groźbami, rozkazami, naciskiem pewnéj władzy, nie ściągają na siebie téj cenzury. Lecz według tenoru § 1 konstytucyi przytoczonéj, pomiędzy ekskomunikami *nemini reservatae* podpadają ekskomunice „*mandantes* seu *cogentes* tradi Ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios, aut nominatim excommunicatos.“

6. Zdolność otrzymania beneficyum kościelnego, wykonywanie czynności do tegoż benef. przywiązanych, prawo pozyskania w Kościele władzy juryzdykcyjnéj. *a)* Żaden więc wyklęty nawet tolerowany nie może otrzymać beneficyum i funkcyi kościelnych; wybór jego, jako też i potwierdzenie nic nie znaczy: „Clericis excommunicationis vinculo inodatis beneficia ecclesiastica conferri non possunt; nec valent illi ea retinere licite, nisi cum eis fuerit misericorditer dispensatum“ (C. Postulatis 1, de Clerici excom. ministr.) Według św. Alfonsa i Suareza nieważny jest wybór i zatwierdzenie nawet w razie dobréj wiary lub ignorancyi ekskomuniki u tego, który beneficyum przyjmuje, ztąd w prowizyach, udzielanych przez Stolicę św., absolucya od cenzur poprzedza zawsze przekazanie benef. itd., aby było ważne. Jeśli klątwa spada na tego, który już posiada beneficyum, nie odejmuje mu tegoż: „Cum excommunicatio executionem secum trahat.... denuntiare potes, ut.... illi proventus ecclesiastici merito subtrahantur“ (C. Pastoralis, 53, D. Appell.) Mimo to, jeśli rok cały upłynie a winny nie postara się o absolucyą od cenzur, sędzia ma prawo odsądzić go od beneficyum (Trid. sess. 25, c. 3). *b)* Co do juryzdykcyi, wyklęty *non toleratus* nie może jéj ważnie wykonywać, jak to z mnóstwa orzeczeń jurydycznych się pokazuje. Pomiędzy innemi czytamy w C. *Audivimus*, 4, causa 24, q. 1: „Excommunicatus te non potuit excommunicare.“ Wyklęty *toleratus* wykonuje juryzdykcyą *valide* lecz *illicite*, jak to wypływa z Ekstrawag. *Ad evitanda*, która upoważnia wiernych do obcowania z pewnymi wyklętymi; w każdym razie duchowny obciążony tą cenzurą ciężki grzechby popełnił, gdyby dobrowolnie spełnił jaki akt juryzdykcyi.

7. W ogóle wszelkie przywileje osobne, jakie wierni, duchowni i świeccy otrzymują zwykle od Stolicy Apost. Żaden ekskomunikowany, nawet tolerowany, nie może ani wprost, ani za pośrednictwem czyjemkolwiek pozyskać żadnego reskryptu łaski lub przywileju (C. *Dilectus*, 26, D. Rescriptis). Jedyny wyjątek, jaki prawo dopuszcza, stanowi przypadek, gdyby ekskomunikowany, chcąc się bronić przed klątwą, jaka na niego spadła, postarał się o reskrypt zabezpieczający mu apelacyą. „Ipso jure rescriptum non valeat si ab excommunicato super alio quam excommunicationis vel appellationis articulo fuerit impetratum“ (Cap. Ipso jure in 6°). Aby usunąć trudności i zachować reskryptom Stolicy św. ich wagę, jest już właściwością stylu poprzedzać koncesyą absolucyą ad *effectum praesentium*.

Te są dobra duchowe, wspólne wszystkim wiernym, pod kierunkiem naczelników Kościoła, którzy są ich szafarzami. Zrozumieć tedy łatwo, dla czego heretyk, schizmatyk, chrześcianin uporny w złem może być w części lub zupełnie ich pozbawiony skutkiem swego buntu. Lecz ponieważ Kościół jest także społeczeństwem widzialnem, którego członkowie pomiędzy sobą nawzajem mają stosunki, doniosłość cenzur kościelnych daje się uczuwać w stosunkach świeckich, co stanowi trzecią kategoryą kar, o któréj mówiliśmy. Kanoniści starzy streścili skutki ekskomuniki, o ile dotyczą stosunków zewnętrznych z ludźmi, w następującym heksametrze: Os, orare, vale, communio, mensa negatur. Według Gury'ego jest już dzisiaj powszechnie przyjętym zwyczajem, że ekskomunikowany tolerowany nie jest niczem ograniczony w swych stosunkach świeckich; ztąd krótkie wyjaśnienie, jakie tutaj o téj trzeciéj kategoryi dóbr utraconych przez klątwę podajemy, odnosi się wyłącznie do ekskomunkowanych *non tolerati*.

1. *Os* oznacza nie tylko zakaz dawania sobie pocałunku pokoju, jak to niegdyś było zwyczajem pomiędzy wiernymi, lecz w ogóle zakaz wszelkiego objawiania czy to głosem czy pismem zewnętrznéj affekcyi; autorowie jednak sądzą, że kto się ogranicza na życzeniu ich nawrócenia, powrotu do Boga, albo też kto miota na nich wyzwiska, wyrazami pogardy obrzuca, nie przekracza zakazu kościelnego.

2. *Orare*. Jest to zakaz łączenia się z wyklętymi *in divinis*, cośmy już wyżéj wyjaśnili.

3. *Vale* oznacza zakaz witania, pozdrawiania, objawów czci w codziennych stosunkach. Autorowie najsurowsi zakazują nawet odpowiadać na pozdrowienie ze strony wyklętych.

4. *Communio* zakazuje z ekskomunikowanymi wszelkich stosunków kupieckich i przemysłowych, zawierać kontrakty, mieszkać z nimi stale.

5. *Mensa* w zastósowaniu do słów Apostoła: „Cum hujusmodi nec cibum sumere“ (1 Kor. V 11). Nie wolno zatem zasiadać z ekskom. do stołu, zapraszać ich i odwiedzać. Jeśli spotkanie nastąpi w restauracyi, gdzie każdemu osobno służą, zakaz nie znajduje zastósowania, gdyż to nie może być nazwane wspólnym stołem lub towarzystwem. Autorowie twierdzą, że nawet ekskomunikowani winni się nawzajem unikać.

Pozostają nam jeszcze do zbadania ogólnie wyjątki prawne, na mocy których mogą wierni stykać się i obcować z wyklętymi. Wolno więc mówić do nich, aby im przypomnieć ich obowiązek i do pojednania z Kościołem zachęcać; stosunek małżeński pozostaje nienaruszony; również i w domowem pożyciu władza ojcowska zachowuje wszelkie swe prawa. Także uniewinia ignorancya *facti* lub *juris*, któraby mogła być pobudką do stosunków téj natury. Wreszcie i ten, dla kogoby było moralnem niepodobieństwem postarać się o potrzebne dla siebie przedmioty u kogo innego jak u ekskomunikowanego, jest uniewiniony. To są wyjątki oznaczone przez samo prawo. Grzegorz VII, zważywszy na ciężkie niedogodności, na jakieby narażeni byli wierni w okolicznościach przez nas przytoczonych, wydał następujący dekret: „Quoniam multos pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, anathematis sententiam ad tempus, prout possumus, opportune temperamus. Apostolica auctoritate ab anathematis vinculo subtrahimus *uxores, liberos, servos et ancillas*, nec non *rusticos servientes* et *omnes alios* qui *non adeo curiales sunt* ut eorum consilio scelera perpetrentur; et eos qui *ignoranter* excommunicatis communicant, sive eos qui communicant *cum eis qui excommunicatis communicant. Quicumque autem viator*, in terram excommunicationis devenerit, ubi non posset emere, ab excommunicatis *accipiendi licentiam damus:* et si quis excommunicatis non in sustentationem superbiae, sed humanitatis causa aliquid dare voluerit, non prohibemus“ (C. *Quoniam*, 103, Causa X q. 3).

Określiwszy w ten sposób ogólne skutki ekskomuniki, przechodzimy do zbadania niektórych innych poszczególnych skutków, które w dawnem prawie żadnéj trudności przy interpretacyi nie przedstawiały, dzisiaj zaś wymagają szczegółowego rozbioru z powodu różnych kontrowersyi w tym przedmiocie podniesionych. Dyskusya toczy się około „notorios clericorum percussores" i nad ekskomuniką mniejszą. Po jednéj stronie powołują się na zwyczaj, aby bronić zdania, że surowość dawnych kanonów została złagodzoną lub zniesioną co do pierwszéj kwestyi; z drugiéj strony z milczenia konstytucyi *Apostolicae Sedis* wnoszą o zniesieniu ekskomuniki mniejszéj. Przedstawimy stan kwestyi, a następnie obydwa punkta prawa obszerniéj wyjaśnimy.

(Ciąg dalszy nastąpi).

Kwestye teologiczne.

Ilu ministrantom wolno służyć do cichéj Mszy św.?

Odp. Do Mszy prywatnych bierze się tylko jednego ministranta; w pewnych okolicznościach ważniejszych, uroczystościach znaczniejszych wolno brać dwóch. W r. 1857 dziekan katedr. z Moulins stawił Kongregacyi św. następujące pytanie: Utrum tolerandum sit, ut mos non geratur decretis s. Congregationis duos ministros in missa lecta prohibentibus, eo sub praetextu, quod hi ministri non introducantur ratione dignitatis celebrantis, sed ratione celebritatis aut frequentioris assistentiae v. g. si missa sit parochialis vel alicujus communitatis? Kongregacya odpowiedziała: Servanda esse quidem decreta quoad missas stricte privatas; sed quoad missas parochiales vel similes diebus solemnioribus, et quoad missas quae celebrantur loco solemnis atque cantatae, occasione realis atque usitatae celebritatis et solemnitatis tolerari posse duos ministros missae inservientes, servatis ordinationibus sacrae Congregationis in una Tuden. die 7 septbr. 1816 ad dubia XI et XII (S. R. C. 12 septbr. 1857 n. 525). Dekret ten in una Tuden. zastrzega, aby ministrant służąc do Mszy cichych i prywatnych nie otwierał Mszału, a jeśli jest księdzem, dyakonem lub subdyakonem, nie przygotowywał i nie wycierał po ablucyi kielicha.

Msze ciche kiedy i komu wolno odprawiać z większą okazałością, zapalić więcéj nad dwie świece, przypuścić więcéj ministrantów itd.?

Odp. Kongregacya św. orzekła 7 sierp. 1627, że przywilej 4 świec i 2 ministrantów w komżach we Mszach cichych nie przysługuje wikaryuszom jeneralnym, choćby protonotaryuszom. Dekretem jeneralnym z 27 sierp. 1822 Kongregacya ś., chcąc dobitniéj jeszcze przeciwko nadużyciom, jakich się pod tym względem niektórzy dostojnicy dopuszczali, wystąpić: „ut in officio contineantur ii sacerdotes, qui cum personali quadam dignitate ac praeeminentia, quae in sacerdote, ratione missae celebrandae accidentalis est, auctos se videant, ex hoc ipso arbitrantur, in celebratione missae privatae posse ratione tantum personae cultu splendidiore distingui in numero vel candelarum vel ministrorum," rozporządziła, że nawet prałaci niżsi od Biskupów we Mszach prywatnych, quoad indumenta, caeremonias, ministros, altaris ornatum różnić się nie mogą od księży zwyczajnych, a więc tylko jednym ministrantem i 2 świecami zadowolić się muszą. Gdy nie chodzi o osobę celebransa, tylko o uroczystość, quum splendidior cultus inducitur ab extraordinaria quadam celebritate ac solemnitate quae occurrit in aliqua ecclesia vel oratorio, vel ob expositam insignem reliquiam vel recurrentiam alicujus solemnitatis in communitate, vel communionis generalis, vel ipsarum majorum per annum solemnitatum, quae celebrari non possunt nisi cum missa lecta" — wolno zapalić większą ilość (4) świec i przybrać drugiego ministranta.

Lotio manuum — czy konieczne jest przed Mszą św., gdy ksiądz w domu ręce umył — przed rozdzielaniem Komunii św., udzielaniem błogosławieństwa Najśw. Sakr. nieszporami, po Mszy św.; czy dyakon i subdyakon asystując do Mszy św., także ręce myć muszą?

Odp. 1. Alfons św. uważa mycie rąk przed Mszą św. za obowiązek pod grzechem powszednim, a pod grzechem śmiertelnym, gdy ręce zbyt są brudne: „Lotio manuum ante missam debet fieri saltem sub veniali: et sub gravi si manus sint valde immundae, propter reverentiam sacrificii" (Theol. mor. l. 6 n. 409). Również uważa Doktór św. za obowiązek pod grzechem powszednim odmawianie przy umywaniu rąk modlitwy *Da Domine* etc.: „Hic advertendum, juxta communem sententiam DD. omissionem hujus aliarumve orationum, quae dicendae sunt a sacerdote, cum sacras vestes induit, non esse culpam gravem, attamen a culpa veniali non posse excusari" (De caerem. Miss. c. 2 n. 3).

2. Powszechnie uczą autorowie, że kapłan winien myć ręce przed rozdzielaniem Komunii św., administracyą Chrztu św. i Ostatniego Olejem św. Namaszczenia z powodu dotykania bezpośredniego Najśw. Sakramentu i św. Olejów. Zdanie to zgadza się z rubrykami Rytuału, poprzedzającemi administracyą tych trzech Sakramentów: *lotis manibus* (rubryka Chrztu św.), *lotis prius manibus* (rubryka Eucharystyi przy rozdzielaniu Komunii św.); *denique operam dabit ut quanto poterit munditia ac nitore hoc Sacramentum ministretur* (rubryka Ost. Olejem św. Namaszcz.) Przyzwoitą jest także rzeczą, aby mył ręce, gdy ma się dotykać puszki lub monstrancyi, wszelako nie popełni żadnego grzechu, chociaż opuści mycie rąk, gdyż w tym razie nie dotyka bezpośrednio Najśw. Sakr. Tym mniéj popełnia grzech. gdy nie myje rąk przed nieszporami choćby najuroczystszemi. Co do dyakona i subdyakona rubryka nie przepisuje mycia, lecz wszyscy liturgiści radzą to czynić, zwłaszcza dyakonowi, który może dotykać Najśw. Sakr. Wreszcie winien kapłan myć ręce po administracyi Najśw. Eucharystyi, Chrztu św. i Ostat. Olejem św. Namaszcz.. jak to przepisują rubryki Rytuału, odnoszące się do tych Sakr. św. Również i po Mszy św. czynić to powinien, chociaż nie ma na to przepisu ani w dekretach, ani księgach liturgicznych. Gdy kapłan ręce sobie myje po za Mszą św., żadnéj modlitwy nie odmawia, gdyż nie jest przepisana.

Przy administracyi Sakramentów czy wolno mieć piuskę na głowie?

Odp. Bez osobnego na to papiezkiego indultu nie wolno. Biskup z Oppido (Włochy) otrzymał od św. Kongr. 14 czerwca r. 1845 n. 5017 ad VI odpowiedź: „In sacris functionibus nunquam pileolo uti posse." W roku następnym dekret ten został bardziéj jeszcze wyjaśniony i potwierdzony. Biskup brazylijski zapytał się Kongr.: „Utrum ecclesiastici, queis permittitur pileoli usus, illum (pileolum) gestare queant, dum a suggesto praedicant, vel alias ecclesiasticas exercent functiones, praeter tamen in Missae sacrificio?" a ta odpowiedziała: negative tam in Missa, quam in ecclesiasticis functionibus, nisi fuerit specialiter indultum (23 maj. 1846 n. 5035 ad 4).

Stułę czy całować trzeba, gdy ją się bierze na procesyą, do rozdawania Komunii, na kazanie itd.?

Odp. Oprócz przy ubieraniu się do Mszy św. nie ma obowiązku całować stuły, gdy ją się bierze z okazyi procesyi itd., gdyż nie ma na to żadnego przepisu, a jeśli autorowie piszą o tem, to chyba radę dają, lecz nie nakazują.

DEKRETA ŚW. KONGREGACYI.

Dekret św. Kongr. Soboru, dotyczący przechowywania Sanctissimum po kościołach filialnych.

Biskup fuldajski przedłożył pod d. 11 grudnia 1882 następującą prośbę:

„Consuetudinem inolevisse a pluribus saeculis conservandi SS. Sacramentum in Ecclesiis filialibus suae Dioecesis; quibus addictus est presbyter, qui diebus festis et fere quotidie in illis Ecclesiis missam celebrat. Ceterum SS. Sacramentum caute custoditur et lampas perpetuo accensa habetur, sed dictae consuetudinis origo documentis demonstrari nequit; attamen quum dioecesim supradictam saepius a Nunciis Apostolicis clarissimis visitatam esse constet, indultum quoddam Apostolicum praesumendum videtur. Praeterea in supradicta dioecesi, praesertim per partes haereticorum, *sacella* aliqua erecta sunt, et alia, ceu sperare libet, in posterum erigentur, in quibus ab initio presbyter *bis per mensem dicit missam* fidelibusque collectis providet, praesertim infirmis, in vicinia graviter decumbentibus. Fideles dictorum locorum vehementer desiderant SS. Sacramentum, etiam illis diebus in quibus missa non offertur, colere. Procul dubio Sacramentum per ludimagistrum, sacristam vel alios viros fideles caute custodiri potest et lampas perpetuo accensa haberi. Ad S. V. pedes Episcopus orator humillime provolutus rogat, ut eamdem consuetudinem asservandi SS. Sacramentum in ecclesiis filialibus, supra descriptam, benignissime ratam habeat, eique facultatem concedat, servatis servandis, permittendi, ut in ecclesiis vel sacellis secundo loco supra commemoratis SS. Sacramentum asservari liceat.“

Za udzieleniem tego przywileju przywiedziono argumenta: Co do pierwszej prośby faktem jest, że na mocy indultu papiezkiego N. Sakr. można przechowywać w kościołach nieparafialnych; zwyczaj od wieków zastępuje tu dokument pisany. Co do drugiej prośby, to jakkolwiek niebezpieczeństwo znieważenia Sakr. Najśw. pomiędzy heretykami istnieje, przemawia za udzieleniem indultu wzgląd na concursum populi, na to, że wierni pragną w tych dniach, gdy nie ma Mszy św., Najśw. Sakr. adorować, że skutkiem tego łatwo zaopatrywać Wiatykiem chorych na wieczność. Przeciw udzieleniu indultu przytaczano, że ponieważ cura quoad infirmos ciąży na proboszczu, Eucharystya tylko w kościołach parafialnych przechowywana być może; że zawsze niebezpieczeństwo profanacyi grozi, a nadto według oświadczenia Kongregacyi św. Obrzęd. in Firmana z 16 marca 1833, obowiązkiem jest odprawiać w kościele, gdzie się przechowuje SSmum, codziennie Mszą ś. Kwestyą rozstrzynęła Kongregacya św. 17 lutego 1883 w ten sposób: *Pro gratia, juxta petita, ita tamen ut in sacellis, tam erectis, quam erigendis, curet ut Missa, saltem semel in hebdomada celebretur, facto verbo cum SSmo.*

Z tego redaktorowie *Acta s. Sedis* wyciągają następujące wnioski:

I. Piam matrem Ecclesiam concedere solere, ut SSmum Sacramentum asservetur etiam in loco minus solemniori, secluso irreverentiae metu, quoties adsit *populi concursus, necessitas* et *utilitas*.

II. In themate tria haec adesse per loci Ordinarium autumari; qui ait, in votis esse fidelium suae Dioecesis SSmum colere Sacramentum, et per hanc facultatem apprime consuli aeternae infirmorum saluti: quibus aut migrandum esset absque hoc Religionis solamine, aut eisdem deferendum cum magno incommodo a Paroecia, quae saepe longe distat.

Kongregacya Indeksu potępiła dekretem z 17 sierp. rb. następujące dzieła:

Aubé B. professeur de philosophie au Lycée Fontanes. Histoire des persécutions de l'Eglise jusqu'à la fin des Antonins. Paris 1876 Decr. 15 dec. 1882.

— Histoire de persécutions de l'Eglise. — La polemique païenne à la fin du IIme siècle. Paris 1878.

— Les chretiens dans l'Empire Romain de la fin des Antonins au milieu du IIIme siècle. Paris 1881.

Auctor (Regaldi G.) Operis cui titulus: La Biblia, canti, prohib. Decr. 7 dec. 1852, ante mortem laudabiliter se subjecit et opus reprobavit.

Piśmiennictwo kościelne.

Rozpoczętego przed półtora rokiem dzieła ks. kanonika Korytkowskiego: **Prałaci i Kanonicy Katedry Metrop Gniezn.** wyszły teraz ostatnie trzy poszyty 20, 21 i 22, tak że obecnie całe dzieło dokończone w 4ch tomach znajduje się w ręku prenumeratorów. Dzieła tak wielkich rozmiarów i olbrzymiéj treści niepodobna na razie ocenić. Zastrzegając sobie tedy na później obszerniejszą o niem wzmiankę i recenzyą różnych niedostatków, które nam przeglądającym tu i owdzie pojedyńcze poszyty się nasunęły, dzisiaj w każdym razie szczere uznanie wypowiedzieć tu za obowiązek sobie poczytujemy, uznanie za tak poważne, w kościelnéj naszéj literaturze historycznéj tak wielkiego znaczenia, o niesłychanéj pracowitości i wytrwałości dostojnego autora tak bardzo świadczące dzieło. Zważywszy na to, że prałaci i kanonicy gnieźnieńscy zajmowali wysokie stanowiska w hierarchii polskiéj, że wielu z nich zasiadało na różnych stolicach biskupich, możemy powiedzieć śmiało, nie lękając się, aby nas kto o przesadę posądził, że żaden badacz przeszłości naszego Kościoła, żaden historyk, pragnący przedstawić jakąkolwiek epokę lub ważniejszy wypadek z historyi tegoż Kościoła, bez tego dzieła, opartego na źródłach i licznych opracowaniach, obyć się nie będzie mógł. Po skrzętności, zabiegliwości i niezmużonéj pracowitości przewielebnego autora spodziewamy się ujrzeć niezadługo drugą, z pewnością trudniejszą i mozolniejszą a daleko ważniejszą pracę, któréj się od dawna poświęca: *Żywoty Arcybiskupów gnieźnieńskich.* — W ostatnich trzech poszytach „Prałatów i Kanoników“, które mamy pod ręką, przedstawia nam autor dalsze przywileje, prawa, zwyczaje i obowiązki kapituły gnieźnieńskiéj; opowiada o kanonicznym wyborze Arcybiskupa, u udziale kapituły w synodach prow. i dyec., o pierwszeństwie przed innemi kapitułami, o ubiorze, herbach, rezydencyi, służbie chórowéj, o seminar. archidyec., szkole katedralnéj, archiwum i bibliotece kapit., a wreszcie o kościelnem i politycznem znaczeniu kapituły metropolit. Całe dzieło o „Prałatach i Kanonikach“ kosztuje 66 *M.* (flor. 39, rs. 33). Ponieważ dzieło zamiast z 20 poszytów, jak początkowo oznaczono, składa się z 22, dla tego szan. wydawca, chcąc pokryć w części koszta ztąd wynikłe, policzył prenumeratorom za zeszyt 21szy marek 3, dodając ostatni poszyt bezpłatnie.

Niewidoma. Epizod z czasów prześladowania Kościoła katolic. w Irlandyi. Wolny przekład z francuzkiego. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego 1882, cena 30 kop. Miłość Boża, tak konieczna do szczęścia ludzkiego, przedstawiona jest tutaj w powabnéj szacie powieści. Autorka Miss Caddel w zajmującem i pięknie skreślonem opowiadaniu o dziejach małéj niewidoméj, wykazała w sposób praktyczny działanie potęgi miłości Bożéj w wydoskonaleniu i podnoszeniu uczuć serca ludzkiego i przedstawiła szczęśliwie cudowną przemianę życia ziemskiego w nadprzyrodzone za pośrednictwem łask. Dla tego budująca to książeczka przedewszystkiem dla młodzieży.

Kazania na niektóre niedziele i święta, oraz przygodne, napisane oryginalnie przez śp. ks. Józefa Pawlickiego, kapłana Zgrom. XX. Misyonarzy. Zebrane z rękopismów. Kraków 1883, nakładem ks. J. S(iedleckiego), str. 333 in 8-vo. Imię ks. Józefa Pawlickiego, pisze *Przegląd katolicki*, jako męża wielkiéj nauki, dostatecznie te kazania jego zalecają. Zawierają one w rzeczy saméj bogatą treść nauki, umiejętnie przedstawioną; szkoda tylko, że nie dość dokładna korekta psuje czasami sens. Szkoda także, że wydawca nie zniósł się z ks. kanonikiem Stan. Chodyńskim, który w dokładnym odpisie posiada całkowity zbiór kazań śp. ks. Pawlickiego. Wszystkich kazań jest tu 25 i 4 nauki.

Autor wspomnianego przez nas dzieła: *Die biblischen Frauen*, prof. dr. Zschokke w Wiedniu wydał niedawno mniejsze lecz równie cenne dziełko: **Das Weib des alten**

Testamentes (Wien. Kirch. 8vo 142 str), uzupełniające pierwsze. Bo podczas gdy tamże pojedyncze postacie niewiast, ich stosunki, charakter, symboliczno-typiczne znaczenie przedstawiał, tutaj maluje w ogólnych rysach niewiastę starozakonną, jak w prawodawstwie, Piśmie św. i także późniejszéj tradycyi żydowskiéj występuje, przyczem materyał porządkuje wedle różnego wieku żeńskiéj płci. Dziełko to służy nie tylko do lepszego zrozumienia Pisma ś., lecz podaje różne praktyczne uwagi i nauki.

KRONIKA dyecezalna i zagraniczna.

Dyecezye polskie. Pomiędzy OO. Jezuitami w Galicyi zaszły następujące zmiany: rektorem kolegium w Staréjwsi został O. Klemens Baudiss, magistrem nowicyuszów O. Mycielski, ministrem O. Al. Uram. O. I. Rottenburger powołany do Krakowa na profesora dogmatyki w miejsce O. Bapsta, który zachorował. Superyorem rezydencyi w Nowym Sączu został O. Teodor Sozański, dotychczasowy profesor dogmatyki w Krakowie. — Z dyecezyi wileńskiéj donoszą: „Z rozporządzenia ks. Biskupa Hryniewickiego, obecnie z gruntu przerabia i odnawia się wspaniale wewnątrz kaplica Ostrobramska. — Ks. Konstanty Majewski z Petersburga został rektorem a ks. Kluczyński inspektorem seminaryum; oficyałem mianowany ks. Harasimowicz a ks. kanonik Zdanowicz prałatem."

Stan obecny dyecezyi łucko-żytomierskiéj opisany jest w *Kraju* petersburgskim obszernie. My z tego opisu wyjmujemy najciekawsze rzeczy:

W obręb obszernéj dyecezyi łucko-żytomierskiéj wchodzą 3 gubernie Rusi południowéj tak zw. południowo-zachodnie i trzy dawne dyecezye: kijowska, połączona w 1794 z żytomierską i przezwana łucko-żytomierską, a w 1866 z dyecezyą kamieniecką. Najstarszą z 3ch dawnych dyecezyi i najbogatszą była kijowska, która przez czas swego istnienia miała 54 Biskupów, noszących początkowo tytuł Biskupów Rusi, od r. 1638 przezwanych Biskupami kijowskimi i czernichowskimi, od r. 1798 żytomierskimi. Z najsławniejszych Biskupów kijowskich wspomina korespondent Wojciecha Narbuta (około r. 1500), który wielkie położył zasługi około tamtejszéj oświaty wspólnie z wojewodą Gasztołdem, otwierając w Kijowie naukowe zakłady z programem europejskim, w których uczono języków starożytnych, łaciny, greckiego i innych przedmiotów. Pomiędzy późniejszymi pierwsze miejsce zajmuje mąż niepospolitych zasług, Józef Wereszczyński, słynny z krasomówczego słowa, z pobożności i nauki (1588—1599), Aleksander Szołdrski (1634—1636) Stanisław I Zaręba Kalinowski (1646—1648), za czasów którego silnie krzewiły się rozliczne sekty protestanckie i spory religijne. Za niego odbyła się w Kijowie w brackiem kolegium w dniu 8, 9 i 10 czerwca 1646 r. słynna dysputa o dogmacie pochodzenia Ducha św. pomiędzy przybyłym z Krakowa w misyi Mikołajem Cichowiuszem a rektorem mohylowskiego prawosł. kolegium Inocentym Gizelem, w obec tłumów zgromadzonego ludu. Tu byli też Biskupami Ujejski (1655—1677), zmarły in odore sanct. i słynni z nauki i oświaty Andrzéj (1682—1691) i Józef Załusey (1760—74). Ostatni był posiadaczem wielkiego księgozbioru do 400.000 tomów, jaki zaczął nagromadzać za czasów króla Stanisława Leszczyńskiego, będąc we Francyi na emigracyi, a który dziś stanowi największy księgozbiór w Rosyi jako cesarska biblioteka publiczna w Petersburgu. Ostatnim Biskupem był Kasper Cieciszewski, za którego rządów dyec. kijowska została połączona z żytomierską. — Dyecezya łucka miała Biskupów 45, którzy do r. 1424 nazywali się włodzimirskimi, następnie znowu łuckimi, mianowicie z rozkazu w. księcia litewskiego Witołda. Bern. Maciejowski, potem Biskup krakowski i Kardynał przeniósł stolicę biskupią z Włodzimierza do Łucka. Od r. 1512 nazywali się łuckimi; Biskupem łuckim był ks. Lipski, późniejszy Biskup krak. i Kardynał, i Adam Stan. Naruszewicz. Ostatni Kasper Cieciszewski otrzymał tytuł łucko-żytomierskiego w r. 1798. Połączonéj łucko-żytom. dyecezyi Biskupami byli Kasper Cieciszewski (1798 do 1831), Michał Piwnicki (1831—1845) i Borowski do roku 1876. — Kamieniecka dyecezya miała Biskupów 57. Ostatnim Biskupem aż do kasaty dyecezyi był Antoni Fijałkowski (1860—66), późniejszy metropolita w Petersburgu. Dyecezya łucko-żytomierska składa się z 27 dekanatów: 6 dekanatów w gubernii (dawnéj dyecezyi) kijowskiéj, obejmuje 53 kościoły, 147 filii i kaplic, 82,767 parafian; 11 dekanatów w guber. wołyńskiéj obejmuje 107 kościołów, 315 filii i kaplic, 208,927 parafian; 10 dekanatów w gub. podolskiéj (dawniejszéj dyecezyi kamienieckiéj): 97 kościołów, 103 filii i kaplic, 223,072 parafian. Dyecezya posiada 5 klasztorów męzkich i 1 żeński bez nowicyatu: ksks. Bernardynów w Zasławiu, Reformatów w Dederkałach i Starokonstantynowie, Kapucynów w Chodorkowie i Winnicy i PP. Karmelitek w Dubnie. W całéj dyecezyi jest zatem 257 kościołów, 565 filii i kaplic, 249 parafii, 514,766 katolików, księży ogółem 380, pomiędzy nimi 90 zakonników i 13 wysłużonych. Dla wielkiego braku duchowieństwa 20 zakonników zastępuje proboszczów lub wikaryuszów, 16 zakonników, których klasztory w ostatnich czasach uległy kasacie, jako to. Karmelici, Franciszkanie i Trynitarze mieszczą się po innych klasztorach. W klasztorze dubieńskim przy 8 zakonnicach Karmelitkach przebywa 5 zakonnic Dominikanek, wszystkie w podeszłym już wieku. Najwięcéj kościołów i parafii stósownie do ludności posiada Wołyń, następnie Podole, najmniéj Ukraina. Ilość parafii nie wszędzie jest wystarczająca, a co gorsza, że w rozległéj dyecezyi dalekie przestrzenie, oddzielające parafian od kościoła, wielce utrudniają religijną posługę, szczególnie w tych miejscowościach, gdzie jest więcéj drobnéj szlachty czynszowéj, nie mającéj sposobności dostania się do kościoła, jak to się dzieje często w wielu miejscach Wołynia lub Podola. Gubernia kijowska posiada kilka parafii ludnych i rozległych bardzo, jak np. Pohrebyszcze, Monasterzyszcze, Samgorodek itd. W gub. wołyńskiej kościół w Pulinach liczy parafian 11,293, w Czudnowie 7599, w Zwiahlu (Nowogród Wołyński) 7767, w Bazalii 5850 itd. W guber. podolskiéj kościół w Grudku ma parafian 7474, w Proskórowie i Fulsztynie do 7000, w Morafie 6261, w Wańkowcach 5193 itd. Oprócz wyżéj przytoczonych niedogodności księża są po większéj części starzy, bo skutkiem zamknięcia seminaryum przez dość długi czas nie tylko nie wyświęcano nowych księży, ale liczba ich znacznie się zmniejszyła do tego nawet stopnia, że po parafiach musiano osadzać starych i schorowanych zakonników, a na wikaryach prawie wszędzie są wakanse. — Nie mniejszego znaczenia rzeczą jest podniesienie wykształcenia pośród duchowieństwa. Jeżeli warunki nieco odmienne przez czas smutnego rozprzężenia stosunków kościelnych nie postawiły w téj dyecezyi, pozbawionéj przez lat kilka prawdziwego zwierzchnika, na czele osobistości podobnych jak w Wilnie, świecących bezprzykładnym cynizmem i zepsuciem moralnem, to za to pewna część duchowieństwa pozostaje w niemniejszym upadku moralnym, znajduje się na nizkim bardzo poziomie rozwoju umysłowego, w sobkostwie i lenistwie. Strona materyalna duchowieństwa katol. na Rusi, gdzie parafianie są przeważnie szlachta, jest daleko lepiéj zabezpieczoną, aniżeli na Litwie, lub w Królestwie, gdzie nieraz parafią całą stanowi lud prosty i ubogi. Smutnie do dziś dnia przedstawia się przy tak ogromnym braku duchowieństwa stan w seminaryum dyecezalnem żytomierskiem, posiadającem tylko 16 uczniów i 2ch alumnów w akademii duch. w Petersburgu. Procent to zbyt mały. — Utrzymanie kościołów pozostawia też wiele do życzenia. Pożądane są szkoły wyznaniowe, któreby ogromny wpływ wywierać mogły na młode umysły. Nie mniejszego również znaczenia byłoby otwieranie przy kościołach bractw wstrzemięźliwości od kart i wódki, jak to było do r. 1863 na Żmudzi. Przy niektórych kościołach na Rusi są domy dobroczynności lub przytułki dla starców i kalek, utrzymywanych z zapisów dawnych hojnych ofiarodawców, jak np. wspaniałego zapisu ks. Cecylii Radziwiłłowej 700,000 rubli, przeznaczonych na kilkanaście tego rodzaju filantropijnych zakładów. Ofiarodawczyni wyraźnie zastrzegła w zapisie, że zakłady te powinny być ściśle wyznaniowemi, służyć ludności katolickiej i być rządzone przez miejscowych proboszczów i kilku urzędników, wybranych ze szlachty. Ostatnie jednak wypadki krajowe i okoliczności wyjątkowo wpłynęły na to, iż do zakładów tych zakradły się wielkie nieporządki. Zakładami temi i ich funduszami rządzą zupełnie wbrew woli śp. Radziwiłłowéj

w braku wybieralnych osób ze szlachty urzędnicy z naznaczenia, a proboszcz miejscowy albo zupełnie usunięty od tego, albo ma w nim udział niewielki. Byłoby nader pożądanem, ażeby nowa władza kościelna wyjednała u rzadu pozwolenie przywrócenia sobie w tych wyznaniowych instytucyach należnych praw i stanowiska czasowo od niéj odjętych.

RZYM. Umarł w Alcoche 8 z. m. Mgr. Lion z zakonu Dominikanów, Arcybiskup tyt. z Damietty, delegat apost. w Mezopotamii, Kurdystanie i Azyi Mniejszéj. Urodził się 1 czerwca 1826, prekonizowany był na konsystorzu 3 marca 1874.

Belgia. Dnia 25 z. m. rano przeniosła się do wieczności Ludwika Lateau, któréj imię w czasach naszych głośne z tego, że na swem ciele nosiła znaki męki Chrystusa P., z których co piątek krew płynęła, że często wpadała w zachwycenia i lata całe żadnego innego pożywienia nie brała oprócz Komunii św. Podobne zjawiska wydarzały się w dawniejszych wiekach i historya przytacza nam nazwiska 70 osób, które w taki sam sposób co Ludwika ubłogosławione były przez Boga. Mało która jednak z nich tak była w całym świecie znana jak Ludwika, gdyż niedowiarstwo, pragnąc zaprzeczyć rzeczywistości nadzwyczajnych zjawisk, jakich liczne osoby były świadkami, albo przynajmniéj odmówić im charakter nadprzyrodzony, wywołało liczne pisma pro i contra i rozsławiło jéj imię po całym świecie. Ludwika Lateau urodziła się 30go stycznia 1850 roku we wsi Bois d'Haine, sześć mil na południe od Brukseli. Ojciec jéj robotnik fabryczny umarł wnet po jéj urodzeniu. Gdy cholera wybuchła we wsi, a mężczyzni uciekli, z wielkiem poświęceniem wraz z proboszczem pielęgnowała chorych i grzebała umarłych. Gdy zaraza ustąpiła, Ludwika zachorowała. Jakkolwiek bardzo słaba, przepowiedziała, że jeszcze nie umrze, lecz 21 kwietnia 1868 powstanie z łoża i w kościele miejscowym będzie na nabożeństwie i przyjmie Najśw. Sakr. Tak się też stało ku zadziwieniu wszystkich mieszkańców we wsi. W trzy dni późniéj, gdy złożyła śluby tercyarskie św. Franciszka, pokazały się na jéj ciele stygmata, do czego późniéj przyłączyły się ekstazy; od 31 marca 1871 nie przyjmowała żadnego pokarmu i żyła tylko Najśw. Sakramentem. Umarła w 33 roku życia. Kościół nic o tych nadzwyczajnych rzeczach w życiu zmarłéj nie orzekł, jakkolwiek badano je ze strony duchownéj i lekarskiéj.

Turcya. Z Konstantynopola piszą do *Moniteur universel*: „Kościół katol., wśród tylu przeciwności i wstrząśnień nie przestaje spełniać swéj misyi cywilizacyjnéj. W Macedonii odniósł tryumf wielkiego znaczenia na przyszłość. W ciągu ostatnich lat pięciu 60 tysięcy Bułgarów schizmatyków nawróciło się do katol. Kościoła. Zawiedzeni w swych nadziejach pozyskania Biskupów i księży bułgarskich, jak to orzekł firman z r. 1872, ustanawiający niezawisłość Kościoła bułgarskiego, uciskanego przez księży i Biskupów greckich, zwrócili swe oczy na Kościół katolicki. To główna przyczyna, która doprowadziła powoli 60 wsi bułgarskich Macedonii do przyjęcia katolicyzmu. Chodziło teraz o ustanowienie pasterza dla tych Bułgarów. O. Bonnety, superyor Łazarystów franc. w Salonice, na którego w największéj części spada zasługa tego nawrócenia, zwrócił uwagę na młodego Bułgara, którego w tym celu wychował i wysłał do Paryża na studya teologiczne. Bułgarem tym jest dzisiejszy Biskup w Macedonii na ostatnim konsystorzu prekonizowany, Mgr. Mladenow. Konsekracya jego na Biskupa odbyła się niedawno w Konstantynopolu w kościele franc. św. Benedykta w Galata. Konsekratorem był ziomek, naczelnik duchowny Bułgarów-unitów w Turcyi europ., Arcyb. Nil; asystowali mu Mgr. Petkow, drugi Biskup bułgarski i Mgr. Benjamin, Biskup grecko-unicki wschod. obrz. Po konsekracyi odjechał nowy Biskup do Saloniki, gdzie rezydować będzie w domu Łazarystów. Zakonnicy ci urządzają wspaniałe kolegium na 200 uczniów, w którem młodzież bułgarska kształcić się będzie.

ROZMAITOŚCI.

Najstarszą litanią do Matki Boskiéj będzie prawdopodobnie litania, ułożona w języku starosyryjskim, z połowy ósmego wieku pochodząca i odmawiana w klasztorze iryjskim św. Berchana w Clonsost, którą O'Curri, profesor przy katolickim uniwersytecie w Dublinie przed laty 20 odnalazł i ogłosił a Pap. Pius IX pod dn. 5 września 1862 odpustem 100 dni obdarzył. *Stimmen aus Maria Laach*, z których wiadomość tę czerpiemy, nazywają słusznie tę litanią poważnym dokumentem czci Maryi z dawnych wieków, podnoszą wewnętrzną jéj piękność i podają w tłomaczeniu niemieckiem. Brzmi ona jak następuje:

Wielka Maryo.
Maryo, największa pomiędzy Maryami.
Największa pomiędzy niewiastami.
Królowo Aniołów.
Pani nieba.
Niewiasto pełna łaski Ducha ś.
Błogosławiona po tysiąckroć.
Matko wiecznéj chwały.
Matko niebieskiego i ziemskiego Kościoła.
Matko miłości i dobroci.
Matko złotego światła.
Ozdobo niebios.
Przesłanko pokoju.
Bramo niebieska.
Skrzynio złota.
Tronie miłości i miłosierdzia.
Świątynio Bóstwa.
Ozdobo dziewic.
Pani pokoleń.
Źródło ogrodów.
Oczyszczenie grzechów.
Obmycie dusz.
Matko sierót.
Piastunko niemowląt.
Ucieczko nieszczęśliwych.
Gwiazdo morska.
Służebnico Boga.
Matko Chrystusa.
Stolico Bóstwa.
Piękna jak gołębica.
Nadobna jak księżyc.
Jaśniejsza jak słońce.
Zmazanie hańby Ewy.
Przywrócenie życia.
Doskonałość niewiast.
Najpierwsza z dziewic.
Zamknięty ogrodzie.
Zapieczętowane źródło.
Matko Boża.
Wieczna Panno.
Święta Dziewico.
Mądra Panno.
Łaskawa Panno.
Czysta Panno.
Świątynio Boga żywego.
Tronie Króla wiecznego.
Mieszkanie Ducha św.
Panno korzenia Jesse.
Cedrze Libanu.
Cyprysie góry Syonu.
Różo purpurowa z kraju Jakóba.
Urodzajna jak drzewo oliwne.
Kwitnąca jak palma.
Wzniosła Rodzicielko.
Światło Nazaretu.
Sławo Jerozolimy.
Ozdobo świata.
Najszlachetniejsza w chrześciańskim ludzie.
Królowo życia.
Drabino niebieska.

Redaktor i nakładzca ks. Władysław Jaskulski w Poznaniu. — Drukiem Jarosława Leitgebra w Poznaniu.